

Phát triển tư duy phản biện cho sinh viên ngành Giáo dục chính trị thông qua môn Triết học Mác - Lênin

Phạm Quang Trung*

*TS. Khoa Giáo dục chính trị, Trường Đại học Sư phạm, Đại học Huế

Received: 22/4/2022; Accepted: 28/4/2022; Published: 6/5/2022

Abstract: Developing critical thinking is one of the urgent requirements for students today. Especially for students majoring in political theory, on the basis of analyzing the conceptual issues of critical thinking, the role of critical thinking for students of political education, the article focuses on clarifying measures of developing the critical thinking for students. Political education student through Marxist-Leninist philosophy subject

Keywords: Critical thinking; political education; Marxist-Leninist philosophy

1. Đặt vấn đề

Trong thời đại bùng nổ thông tin và truyền thông như hiện nay, tư duy phản biện (TDPB) là một năng lực quan trọng và cần thiết đối với mỗi cá nhân. Trong đào tạo chuyên môn, TDPB giúp cho người học sàng lọc được những thông tin một cách khoa học, chính xác, trên cơ sở đó mà có được những phương án tối ưu trong đánh giá và đưa ra những quyết định phù hợp. Đối với sinh viên (SV) ngành GDCT, yêu cầu về năng lực TDPB lại càng cần thiết, được xem là một trong những năng lực cốt lõi trong chuẩn đầu ra của chương trình đào tạo. Tuy nhiên vấn đề phát triển năng lực TDPB chưa được thể hiện một cách rõ ràng và đầy đủ ở các môn học, đặc biệt là đối với các môn học có vai trò nền tảng như môn Triết học Mác – Lênin. Nghiên cứu này dựa trên phương pháp định tính gắn liền với các vấn đề có tính lý luận trong dạy học các học phần lý luận chính trị ở bậc đại học đối với SV chuyên ngành GDCT. Đây là cách tiếp cận phù hợp để làm rõ nội hàm của các khái niệm TDPB và vai trò của TDPB, đặc điểm và vai trò của môn Triết học Mác – Lênin, từ đó đề xuất các giải pháp nhằm phát triển TDPB cho SV chuyên ngành GDCT, đáp ứng tốt hơn các yêu cầu chuẩn đầu ra của ngành đào tạo này, góp phần nâng cao chất lượng đào tạo trong bối cảnh mới.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Một số quan niệm về TDPB

Theo tác giả Alec Fisher, quan niệm về TDPB được khởi đầu từ trong triết gia Hy Lạp cổ đại Socrates. Từ đó đến nay, đã có rất nhiều các định nghĩa về TDPB của các nhà nghiên cứu, các học giả khác nhau trên toàn thế giới. Định nghĩa về TDPB được quan tâm rộng rãi chính là định nghĩa của Jonh

Dewey – nhà triết học, tâm lý học, giáo dục học người Mỹ. Theo ông, TDPB là “sự suy xét chủ động, liên tục, cẩn trọng về một niềm tin, một giả định khoa học có xét đến những lý lẽ bảo vệ nó và những kết luận xa hơn được nhắm đến”. Còn Edward Glaser và Goodwin Watson hai tác giả nổi tiếng về trắc nghiệm TDPB được sử dụng một cách rộng rãi trên thế giới cho rằng TDPB gồm 3 yếu tố cơ bản: (1) là thái độ sẵn lòng quan tâm suy nghĩ chu đáo về những vấn đề và chủ đề xuất hiện trong cuộc sống cá nhân; (2) là sự hiểu biết về phương pháp điều tra và suy luận có lý; (3) là một số kỹ năng trong việc áp dụng các phương pháp đó.

Ở Việt Nam, phần đông các nhà nghiên cứu, các nhà giáo dục có xu hướng thiên về quan niệm xem TDPB là một kiểu năng lực giống như các năng lực khác mà người học cần đạt được trong quá trình học tập và lao động. Theo tác giả Bùi Ngọc Quân, TDPB thuộc nhóm năng lực tư duy, là một nấc thang trong năng lực nhận thức khi chủ thể xem xét, phân tích, đánh giá, so sánh, tổng hợp bằng một thái độ hoài nghi khoa học, đưa ra được những lập luận và minh chứng đáng tin cậy, có được những kết luận logic, phù hợp với thực tiễn. Trong giáo trình Kỹ năng TDPB, tác giả Lê Thanh Sơn và Đoàn Đức Lương cho rằng, TDPB là “năng lực lập luận, năng lực biện bác... để phân tích, suy xét, đánh giá nhằm chỉ ra những điểm đúng/sai, tốt/xấu, phải/trái, hay/dở, tích cực/tiêu cực, hợp lý/bất hợp lý, khả thi/bất khả thi, khả dụng/bất khả dụng... của vấn đề, đối tượng, sự vật”.

Chúng tôi cho rằng, việc xem TDPB là một trong những năng lực quan trọng trong hệ thống các năng lực của cần có của người học là một phương pháp tiếp cận phù hợp. Bài viết sử dụng hướng tiếp cận

này làm cơ sở lý luận cho việc xây dựng các biện pháp phát triển TDPB cho SV ngành GDCT thông qua môn triết học Mác – Lênin.

2.2. Vai trò của TDPB đối với SV chuyên ngành GDCT

Chuyên ngành GDCT là một trong những chuyên ngành đào tạo giáo viên môn Giáo dục công dân, GDCT có chuẩn đầu ra về vị trí việc làm là giáo viên môn Giáo dục công dân ở các cơ sở giáo dục phổ thông, giáo viên môn GDCT ở các cơ sở giáo dục và đào tạo chuyên nghiệp như các trường cao đẳng, trung học dạy nghề. Ngoài ra, SV tốt nghiệp ngành GDCT cũng có thể làm việc trong các cơ quan hành chính nhà nước, các tổ chức Đảng, Đoàn thể và các tổ chức chính trị - xã hội khác. Với chuẩn đầu ra về vị trí việc làm như trên, SV chuyên ngành GDCT rất cần thiết phải có năng lực TDPB nhằm đáp ứng tốt yêu cầu của thị trường lao động, đặc biệt trong bối cảnh hiện nay. Điều này được thể hiện trên một số phương diện dưới đây:

Thứ nhất, TDPB giúp cho SV ngành GDCT có cái nhìn khách quan, toàn diện, logic trong quá trình học tập và hoạt động. Đặc trưng ngành GDCT là SV phải học rất nhiều học phần có nội dung liên quan đến tri thức lý luận chính trị như Triết học, Đạo đức học, Lịch sử tư tưởng Việt Nam, Pháp luật học... Trong quá trình học tập và nghiên cứu các học phần này, SV thường xuyên tiếp nhận với nhiều hệ thống tư tưởng và quan điểm cốt lõi khác nhau, thậm chí đối lập với nhau. Đặc thù này yêu cầu người học phải có cái nhìn đa chiều, khách quan, hệ thống và logic để nhận diện và phân biệt được các trường phái tư tưởng, các hệ thống quan điểm chính diện và phản diện, tính chân lý trong các hệ thống lý luận khác nhau đó. Việc phát triển TDPB giúp cho SV giúp cho SV có được kỹ năng và thói quen nhìn nhận, đánh giá, phân tích các nội dung nói trên một cách nhất quán, hệ thống, logic và khách quan, toàn diện về các vấn đề chính trị, xã hội, đồng thời làm tiền đề quan trọng cho quá trình công tác chuyên môn về sau.

Thứ hai, TDPB giúp SV ngành GDCT có khả năng lập luận, chứng minh, suy luận và vận dụng tri thức lý luận và thực tiễn. Trong bối cảnh hiện nay, thông tin mỗi ngày được tung ra trên các phương tiện truyền thông và mạng internet rất nhiều. Đặc thù này yêu cầu SV cần phải biết cách chọn lựa, sàng lọc và sử dụng thông tin một cách chính xác, hiệu quả nhất để một mặt không nhầm lẫn, đặt niềm tin vào các

thông tin bịa đặt, tin giả, tin xấu; mặt khác, có khả năng phản biện lại những luận điệu sai trái, thù địch, trên cơ sở đó mà bảo vệ nền tảng tư tưởng, bảo vệ cái đúng, bảo vệ sự thật, lẽ phải, vận dụng những lý luận vào thực tiễn dạy học và công tác một cách linh hoạt, sáng tạo.

Thứ ba, TDPB giúp SV ngành GDCT phát triển khả năng thuyết trình và sử dụng ngôn ngữ. Ngôn ngữ là vô vật chất của tư duy, là phương tiện chủ yếu để biểu đạt tư duy. Vì vậy, việc rèn luyện tư duy nói chung, TDPB nói riêng phải song hành với quá trình rèn luyện ngôn ngữ với các kỹ năng như nói, viết, lập luận... Quá trình rèn luyện TDPB chính là quá trình rèn luyện các năng lực thuyết trình về một chủ đề theo những góc nhìn khác nhau. Với SV ngành GDCT, việc rèn luyện TDPB song hành với quá trình rèn luyện ngôn ngữ và năng lực thuyết trình, hùng biện là vô cùng cần thiết cho việc thực hành nghề nghiệp giảng dạy và giáo dục cũng như các công việc chuyên môn khác về sau.

Thứ tư, TDPB giúp SV ngành GDCT phát triển năng lực tư duy sáng tạo và các năng lực tư duy khái quát hoá, trừu tượng hoá, tổng kết và đúc rút bài học kinh nghiệm từ thực tiễn. TDPB và tư duy sáng tạo là quá trình song hành. Chỉ trên cơ sở có năng lực phản biện với các thao tác của tư duy bậc cao như phân tích, tổng hợp, khái quát hoá, trừu tượng hoá, đánh giá chính xác mới có thể giải quyết vấn đề một cách sáng tạo, xây dựng được các ý tưởng mới một cách vững chắc, khoa học. TDPB cũng giúp cho SV ngành GDCT có khả năng vận dụng những lý luận hoặc quan điểm có tính chung vào từng trường hợp, bối cảnh cụ thể một cách sáng tạo và linh hoạt, làm tốt hơn các công tác chuyên môn của mình sau khi tốt nghiệp.

2.3. Giải pháp phát triển TDPB cho SV ngành GDCT thông qua môn Triết học Mác – Lênin

2.3.1. Xây dựng môi trường học tập mở nhằm kích thích tích cực, tự giác của SV trong quá trình học tập và nghiên cứu

Việc phát triển được TDPB cho người học thông qua tích hợp trong một môn học cụ thể có đạt được mục đích hay không rất cần chú ý đến môi trường học tập. Đối với các ngành đào tạo nặng tính lý luận và có nhiều yếu tố chính trị tư tưởng như ngành GDCT lại càng rất cần chú ý đến yếu tố này. Điều kiện để đảm bảo cho SV phát triển TDPB là phải có một môi trường học tập mở, trong đó giảng viên

(GV) và SV thực sự hòa hợp, bầu không khí tâm lý thoải mái, tự do, dân chủ. Ở đó, SV có quyền và được kích thích tính tích cực, tự giác, chủ động trong quá trình tham gia vào nội dung của bài học. SV có quyền đặt các câu hỏi liên quan đến quan điểm về tư tưởng, góc nhìn của cá nhân đối với vấn đề đang học tập. GV cũng biết cách điều khiển và đặt ra những vấn đề và nhiệm vụ học tập hấp dẫn đối với người học, kích thích được suy nghĩ, góp ý kiến của người học. Quá trình này đòi hỏi GV cần vượt qua được cái tôi cá nhân, đóng vai như một người vừa dẫn dắt, hướng dẫn, vừa sẵn sàng đối thoại và tranh luận với SV một cách dân chủ, bình đẳng thì mới có thể làm cho quá trình phát triển TDPB của người học đạt được hiệu quả. Đặc biệt, trong các vấn đề liên quan đến lập trường thế giới quan, lập trường giai cấp, hệ tư tưởng được thể hiện trong nội dung của phần chủ nghĩa duy cực, không áp đặt mà thông qua những minh chứng khoa học hoặc giúp SV tìm ra được các căn cứ, dẫn chứng để đi đến tự nhận thức về vấn đề đang học tập và nghiên cứu. Đây là một yêu cầu khó, đặc biệt trong môi trường của giáo dục Việt Nam, nhưng đồng thời đây lại là một điều kiện tiên quyết cho việc phát triển TDPB thông qua phần chủ nghĩa duy vật biện chứng của môn Triết học Mác – Lênin.

2.3.2. Phát triển cho SV kỹ năng đặt câu hỏi

Đặt câu hỏi thể hiện mức độ nắm bắt, góc độ tiếp cận của người học đối với vấn đề đang đề cập. Thông qua hệ thống câu hỏi mà GV đặt ra cho SV hoặc ngược lại mà làm cho vấn đề được đào sâu, kích thích được hoạt động học của SV.

Đặc thù về nội dung kiến thức của môn Triết học Mác - Lênin nói chung và phần chủ nghĩa duy vật biện chứng nói riêng là đề cập những chủ đề có tính lý luận rất cao, thể hiện hệ thống quan điểm của chủ nghĩa duy vật biện chứng về thế giới, đặc biệt là nhấn mạnh đến những chủ đề lớn như: vật chất, ý thức, các nguyên lý, quy luật cơ bản rất tổng quát. Vì vậy, trong quá trình giảng dạy và tổ chức quá trình học tập, nghiên cứu cho SV, GV cần phải rèn luyện cho SV thói quen tiếp cận vấn đề từ nhiều góc nhìn, lập trường khác nhau thông qua hệ thống các loại câu hỏi khác nhau với những mức độ khác nhau. GV có thể đặt câu hỏi cho SV hoặc kích thích và khuyến khích SV đặt câu hỏi cho GV và SV cùng lớp về các chủ đề đang trao đổi hoặc nghiên cứu. Trên cơ sở đó mà phát triển các kỹ năng TDPB cho SV. Ở đây, GV có thể áp dụng các kỹ thuật như 5W1H hoặc thang nhận

thức Bloom vào quá trình đặt câu hỏi để giúp SV phát triển các thao tác của TDPB như lập luận, chứng minh, phân tích, tổng hợp...

2.3.3. Xây dựng hệ thống bài tập thảo luận tích hợp rèn luyện TDPB

Đối với SV chuyên ngành GDCT, việc làm sáng tỏ các quan điểm, các nội dung lý luận thông qua việc tìm dẫn chứng, thu thập thông tin, chứng minh chân lý, xây dựng niềm tin là rất quan trọng. Đó cũng chính là những yêu cầu của việc hình thành và phát triển TDPB cho SV. Thực tiễn đào tạo và giảng dạy cho SV chuyên ngành GDCT cho thấy, nếu quá trình nói trên được thực hiện thông qua hệ thống các bài tập thảo luận, với những chủ đề và câu hỏi cụ thể một mặt sẽ tạo được hứng thú học tập cho SV, giúp SV tiếp thu các nội dung lý luận trừu tượng và khô khan trở nên dễ dàng hơn; mặt khác, còn giúp SV phát triển được năng lực TDPB. Để đảm bảo được yêu cầu này, người GV phải có sự đầu tư xây dựng được một hệ thống bài tập phong phú, đa dạng, thích hợp với năng lực nhận thức của SV, gắn bó với thực tiễn của đời sống của SV và chuyên ngành học. Đồng thời, trong các yêu cầu cần đạt của dạng bài tập này, GV cần phải có những câu hỏi và phương pháp tổ chức thảo luận theo hướng phát triển năng lực TDPB với những kỹ thuật dạy học tích cực, hiện đại.

3. Kết luận

TDPB trở thành một trong những năng cốt lõi, một yêu cầu căn bản để thực hành công việc chuyên môn của SV ngành GDCT sau khi tốt nghiệp. Triết học Mác – Lênin là một trong những môn học có khả năng góp phần hình thành TDPB cho người học rất hiệu quả. Tuy nhiên, mục đích và hiệu quả của việc phát triển TDPB qua môn học này phụ thuộc rất lớn vào năng lực giảng dạy của GV. GV phải nắm vững đặc thù của môn học, các phương pháp và kỹ thuật rèn luyện TDPB thì mới có thể thực hiện thành công các yêu cầu trên.

Tài liệu tham khảo

1. Alec Fisher (2011), *Critical Thinking: An Introduction*, Cambridge University Press
2. Lê Thanh Sơn, Đoàn Đức Lương (2018), *Kỹ năng TDPB*, NXB Đại học Huế, Thừa Thiên Huế
3. Bùi Ngọc Quân (2017), “*Một số vấn đề phát triển năng lực tư duy phân biện của sinh viên đại học hiện nay*,” Tạp chí Khoa học Đại học Sư phạm Hà Nội, vol. 62, no. 4, pp. 165-173